

Hierasus, 1, 1979 (Botoșani, 1980), 605 p.

Am considerat utilă prezentarea acestui volum deoarece cuprinde un grupaj de lucrări — unele de strictă specialitate, altele de interes istoric mai larg — care prezintă importanță pentru istoria orașului sau județului Botoșani și chiar pentru istoria nordului Moldovei sau pentru istoria întregii Moldove. Acest volum, care continuă publicația *Din trecutul județului Botoșani* (Botoșani, 1974), cuprinde și o serie de articole de istorie modernă și contemporană, pe care nu le vom prezenta, avînd în vedere spațiul de care dispunem și profilul revistei SCIVA.

Publicînd în acest volum comunicările unei ședințe festive pe care Muzeul de istorie din Botoșani a ținut-o pentru aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent condus de Burebista, cei care au alcătuit volumul au rezervat primul loc articolului intitulat *Grecii și romanii despre statul dacic sub regii Burebista și Decebal*, de N. Gostar. Ne exprimăm regretul că în prezentul volum a trebuit să apară și necrologul valorosului cercetător ieșean.

Seria articolelor din sfera arheologiei începe, cum era și firesc, cu acelea referitoare la paleolitic. Dintre acestea menționăm pe cel intitulat *Paleoliticul de la Mitoc-Valea Izvorului*, semnat de M. Bitiri, M. Cărciumaru și P. Vasilescu. Descoperirile de aici dovedesc existența unor ateliere de cioplire a uneltelor de piatră, prezentînd un facies cultural specific zonei Prutului mijlociu și care reprezintă fie faza cea mai tîrzie de dezvoltare a musterianului din zonă, fie o nouă cultură care s-a dezvoltat pe baza acestuia, la începutul paleoliticului superior.

Referitor tot la regiunea Prutului mijlociu este și articolul intitulat *Tehnica și tipologia uneltelor din paleoliticul superior în regiunea Prutului mijlociu* semnat de V. Chirica, precum și acela semnat de același autor în colaborare cu P. Șandurschi și intitulat: *Descoperiri paleolitice și postpaleolitice la Mitoc-Prutul lui Istrate*, precum și pe cel intitulat: *Locuirile paleolitice și epipaleolitice de la Mitoc — Valea lui Stan*, semnat de C. M. Istrate.

Seria articolelor referitoare la paleoliticul din regiunea Prutului mijlociu mai cuprinde și articolul semnat de M. Brudiu, intitulat: *Date noi privind cultura gravetianului oriental*

din Moldova, rezultate din cercetările de la Crasnaleuca, jud. Botoșani.

După cum se arată în aceste articole, dintre așezările paleolitice descoperite în țara noastră, se remarcă acelea din regiunea Prutului mijlociu, care se caracterizează prin complexe de locuire, vetre, ateliere de cioplire a uneltelor și faună. Marea cantitate de unelte descoperită în aceste așezări dovedește o intensă activitate de cioplire a silexului.

Urmînd firul cronologic, menționăm articolul semnat de S. Teodor și P. Șandurschi, intitulat: *Descoperirile arheologice de la Lozna, jud. Botoșani*. Datorită explorării zăcămintelor de turbă din această localitate s-au descoperit numeroase vestigii arheologice, care atestă existența unor vechi așezări omenești. De cea mai mare importanță este descoperirea unui foarte bogat depozit de unelte de fier din epoca geto-dacă. Cele mai multe unelte ale acestui depozit sînt legate de agricultură, cum sînt scerile, coasele și cosoarele. O altă grupă de unelte sînt cele folosite în meșteșugul fierăriei. S-a mai găsit totodată și o zăbală, ce are analogii în Latène B₂ și Latène C.

În timpul exploatării turbei s-au identificat mai multe platforme sau podine de lemn. Asemenea podine s-au descoperit și pe teritoriul Poloniei, Danemarcei și Suediei. Ele se foloseau fie ca morminte, fie ca platforme pe care se efectuau ritualuri de cult, fie că serveau ca baze pe care, probabil, se ridicau locuințe. Se poate afirma că întregul complex descoperit pînă acum la Lozna aparține unei populații dacice, libere, cu un înalt grad de dezvoltare.

Un următor articol, semnat de I. Ioniță și intitulat: *Civilizația dacică în secolele II—III e.n.*, cuprinde o privire de ansamblu a evoluției culturii dacice în acest interval de timp. Pe baza săpăturilor arheologice și a cercetărilor făcute autorul arată că populația autohtonă din provincia Dacia a cunoscut un proces de asimilare rapidă a culturii romane, în timp ce dacii liberi au trecut prin acest proces de romanizare într-un ritm diferit și în alte forme decît acela prin care a trecut populația dacă rămasă în Dacia romană și în Moesia.

În continuare, menționăm importantul articol semnat de V. Ursachi, intitulat: *Elemente și influențe romane la est de Carpați în secolele II—III e.n.* Ca și celelalte regiuni ale României, zona est-carpatică a cunoscut

de timpuriu influența civilizației romane, dovedită prin numeroasele materiale de import descoperite în așezările dacice de la Barboși, Poiana, Răcătău, Brad, Bitca Doamnei, Cozla și altele, precum și prin întreaga cultură materială ce prezintă o puternică contaminare romană. Autorul articolului ne înfățișează materialele descoperite în așezările și necropolele de la est de Carpați, care dovedesc influența culturii romane asupra autohtonilor daci, în ordinea importanței, a densității lor și a arii de răspindire în această regiune: I) Importuri: amfore, ceramică, piese de harnașament, obiecte de podoabă, monede; II) imitații și influențe în cultura materială a dacilor liberi din Moldova, în secolele II—III e.n.

O atenție deosebită merită articolul semnat de Dan Teodor intitulat: *Așezările întărite din regiunile est-carpătice ale României în secolele VIII—XI*. Din cercetările efectuate pînă acum, se poate afirma că aceste așezări întărite sînt situate în zonele estice ale podișului Sucevei, la limita acestuia cu Cimpia Moldovei. Prin săpăturile întreprinse la Fundu Herții și mai recent la Dersca, ca și din alte așezări, s-a constatat că aceste cetăți de pămînt din secolele VIII—XI din Moldova sînt situate pe promontorii înalte, cu pante abrupte, folosind astfel, pe lîngă sistemul propriu de apărare, însăși forma accidentată a terenului. La Fundu Herții și Dersca, incinta fortificată a fost inconjурată la exterior de o palisadă simplă de lemn, fixată direct pe sol. În unele așezări se întînesc și valuri de pămînt și șanțuri de apărare. În incinta principală a acestor așezări fortificate s-a constatat o locuire intensă. Locuințele aveau forma unor semibordeie, cu laturile inegale și colțurile puțin rotunjite; unele locuințe aveau într-unul din colțuri o vatră simplă din pietre, iar uneori cite două sau trei gropi, cu pereții ușor arși, de dimensiuni mici, cu cereale carbonizate (mei, griu, orz). În aceste locuințe, s-au găsit și resturi ceramice (vase întregi și fragmentare), precum și obiecte și arme din fier, din piatră și os, unelte.

Materialul arheologic din aceste așezări fși găsește analogii în descoperirile din secolele VIII—XI e.n., cum ar fi acelea de la Spinoasa, Băiceni, Dodești, Oituz, Oncești, Șendreni.

S-au mai semnalat analogii cu aceste așezări fortificate din Moldova în unele așezări întărite din regiunile Prutului superior și Nistrului mijlociu, precum și în sudul Poloniei.

Cauza ridicării acestor cetăți în nordul Moldovei trebuie căutată în procesul de evoluție al societății românești din a doua jumătate și mai ales din ultimul sfert al mileniului I al e.n. S-ar putea face presupunerea că

unele dintre acestea ar fi fost chiar centrul unor conducători locali de uniuni de obști sătești, agricole și păstorești din partea de nord a Moldovei.

Bogat în conținutul său, atit sub raportul materialului arheologic, cit și prin importanțele observații ce le cuprinde, se înfățișează articolul semnat de V. Spinei intitulat: *Aspecte economice și sociale ale evoluției comunităților locale din spațiul est-carpatic în secolele X—XIII*.

Pe cea mai mare parte a teritoriului Moldovei, ca și în celelalte regiuni ale țării noastre, se continuă în secolele X—XI evoluția culturii Dridu. Densitatea așezărilor de tip Dridu este mai ridicată în bazinul inferior și mijlociu al Siretului, Prutului și Nistrului. Aceste așezări se aflau de cele mai multe ori în apropierea unor cursuri de apă. Dispoziția locuințelor în cadrul așezărilor depindea de condițiile de relief, ele fiind de obicei grupate. Locuințele erau atit de suprafață, cit și de tip semibordei sau bordei; într-un colț al lor, se găsea o construcție de foc (vatră sau cuptor din piatră ori din lut) pentru încălzit și prepararea hranei. Inventarul locuințelor cuprindea ceramică, obiecte de uz casnic, unelte, arme, obiecte de cult și de podoabă, din metal, lut, piatră, os și corn; s-au găsit și oase de animale domestice și sălbatic.

Față de etapa anterioară, în evoluția culturii Dridu în Moldova, se constată o creștere cantitativă și calitativă a utilizării agricole, datorită faptului că în această perioadă se poseda o mai mare cantitate de metal, precum și o oarecare perfecționare a meșteșugului reducerii și prelucrării minereului de fier, dovadă fiind și descoperirea lupelor și a zgurii metalice în mai multe așezări din secolele X—XI.

Trebuie subliniat faptul că cele mai numeroase din untele, obiectele de podoabă și monedele descoperite în complexe de locuire Dridu provin din jumătatea sudică a Moldovei, ceea ce se explică și prin vecinătatea cu ținuturile din dreapta Dunării, ce se aflau de vreme îndelungată sub stăpînirea Imperiului bizantin, sau în sfera influenței puternice a civilizației bizantine. Descoperirile de monede emise de Bizanț, precum și alte obiecte, dintre care mai multe cruciulițe de tip dublu relicvar, dovedesc existența legăturilor comerciale între regiunile situate la nordul și sudul Dunării. În secolele X—XI s-au stabilit legături de schimb mai strînse cu regiunile din sudul Dunării, stăpînite de statul bulgar și ulterior reintegrate în componența Imperiului bizantin.

Cultura Dridu a fost succedată în anumite regiuni ale Moldovei de cultura Răducăneni, datată în secolele XI—XII, răspîndită în special în partea centrală și sudică a Moldovei,

Între Prut și Siret. Deși pînă acum nu s-au efectuat cercetări de amploare în așezările culturii Răducăneni, se constată că ele ocupau o suprafață întinsă, în regiuni mai joase, avînd locuințe răsfrîrate, fie că erau bordeie sau locuințe de suprafață. Într-unul din colțurile semibordeiilor se găsea un cuptor rectangular din piatră; inventarul locuințelor cuprindea unelte, ceramică (lucrată în întregime la roata cu turație medie), arme, obiecte de podoabă, oase de animale, bucăți de zgură și lupe de fier, provenite de la reducerea minereului. Ținînd seama de similitudinile dintre cultura Dridu și cultura Răducăneni, se poate afirma că au existat legături genetice între ele.

Numărul descoperirilor referitoare la populația băștinașă se înmulțește simțitor pentru secolele XIII—XIV, cînd se constată și o concentrare demografică în jumătatea septentrională a Moldovei, creșterea aceasta a populației datorîndu-se și migrațiilor de peste munți, din Transilvania și Maramureș, ce s-au produs în perioada anterioară întemeierii statului feudal de sine stătător al Moldovei, cînd se poate admite că a existat în Moldova una sau mai multe mici formațiuni politice, conduse de o căpetenie ridicată din mijlocul populației locale, care parcurgeau o etapă premergătoare constituirii relațiilor de tip feudal.

Din seria articolelor cu conținut arheologic mai amintim pe acela semnat de N. Ursulescu și intitulat *Materiale arheologice din județul Botoșani în colecția Cabinetului de istorie veche a Institutului de învățămînt superior din Suceava*, în care sînt prezentate piese arheologice descoperite în mai multe localități din jud. Botoșani.

Articolul intitulat: *În legătură cu unele descoperiri de obiecte medievale din județul Botoșani*, semnat de Al. Andronic și S. Antonescu ne-a atras atenția în mod deosebit. Ni se prezintă un obiect de fier, descoperit la Miorcani, făcînd parte din colecția prof. A. Mihăescu din Moinești (jud. Bacău) obiect care, după părerea autorilor, este un vîrf de lance port-flamură, de tipul celor înfățișate în alaiul de cavalerie de pe cahele și plăcile de sobă de la Vaslui, provenite de la curtea domnească a lui Ștefan cel Mare.

În continuare, S. Sanie și P. Șadurschi prezintă în articolul intitulat: *Circulația monetară în sec. II î.e.n.—IV e.n. în județul Botoșani* descoperiri monetare ce aparțin secolelor amintite.

Date antropologice importante pentru arheologia românească ni se prezintă în articolul: *Cercetările antropologice și unele probleme ale arheologiei*, semnat de O. Necrasov și M. Cristescu. Autorii articolului arată că populația epocii bronzului din țara noastră este o populație prototracă. Elementul medi-

teranoid prezent în componența antropologică a populațiilor neolitice de la noi se va păstra și la acelea din epoca bronzului, fierului, precum și în perioada cuceririi romane a Daciei, ca și la populațiile secolelor VII—IX. Acest element mediteranoid atestă prezența „fizică” a descendenților autohtonilor, fiind și el o dovadă a continuității noastre.

Bogat în cuprinsul său este și articolul intitulat: *Considerații geografice privind dinamica așezărilor dispărute din nordul Moldovei în evul mediu (secolele XIV—XVIII)*, semnat de E. I. Emandi. Autorul analizează din punct de vedere geografic dispersarea, tipurile și dinamica așezărilor dispărute în zona Podișului Sucevei și Cîmpiei Moldovei, cu referiri numai la actualele județe Suceava și Botoșani.

Dintre articolele cu conținut istoric pe care le cuprinde numărul acestui periodic, se mai remarcă cel intitulat: *Problema originii poporului român, a unității și a continuității sale în spațiul carpato-danubiano-pontic, în opera lui Miron Costin, stolnicul Constantin Cantacuzino și Dimitrie Cantemir*. Autorul articolului, Aurel Dorcu, dezvoltă ideile fundamentale ale celor trei cărturari referitoare la români; ideea originii romane, ideea latinității limbii romane și ideea unității românilor de pretutindeni.

Valoroase concluzii istorice pentru trecutului Botoșanilor se găsesc în articolul al cărui titlu este: *Tezaurul feudal descoperit la Zlătunoaia—Lunca, jud. Botoșani (sec. XV—XVI)*, semnat de G. Coroliuc. Tezaurul, descoperit în anul 1972, cuprinde obiecte de podoabă și monede aparținînd secolelor XV—XVI. Obiectele de podoabă își găsesc analogii în multe din descoperirile arheologice din țara noastră. Prin descoperirea acestui tezaur se confirmă intensificarea schimburilor comerciale și dezvoltarea breslelor meșteșugărești în această regiune a Moldovei, în a doua jumătate a secolului al XV-lea și în secolul al XVI-lea. Tîrgul Botoșani, atestat documentar în 1439, se găsea la întretăierea a două mari drumuri comerciale, unul care lega porturile Mării Baltice, prin Lwow, cu porturile de la gurile Dunării și de pe țărmul Mării Negre, iar celălalt care trecea peste Carpați și lega orașele din Transilvania cu Europa orientală.

Prin importanța ce-o prezenta, tîrgul Botoșanilor s-a bucurat și de ajutorul lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș.

Importanța Botoșanilor reiese în mod deosebit și din articolul semnat de V. Crășmaru și intitulat: *Reședințe și curți domnești pînă la jumătatea sec. al XVII-lea. Curtea domnească din Botoșani*. Domnitorii Moldovei au avut, precum se știe, în afară de reședințele principale: Baia, Siret, Suceava, Iași, un șir de reședințe secundare, grupînd și ele

În jurul lor un mare număr de negustori și meșteșugari, forțe militare și dregători domnești.

Informații prețioase despre numele orașului Botoșani se cuprind în articolul intitulat: *Asupra urbanonimului Botoșani*, semnat de D. Tudose. După ce ni se prezintă diferitele ipoteze ce s-au emis asupra originii numelui orașului Botoșani autorul articolului crede că urbanonimul Botoșani provine de la radicalul botoș, a cărui obârșie trebuie căutată în nordul Transilvaniei, poate chiar în Maramureș, unde a fost atestat documentar și de unde a fost adus de emigranții transilvăneni, care treceau în Moldova spre a se libera de oprirea maghiară. Pe lângă aceste emigrări, trebuie adăugată și transhumanța, datorită căreia păstorii transilvăneni au străbătut cu turmele lor tot pământul românesc.

În articolul intitulat: *Rolul factorului geografic în apariția și dezvoltarea orașului Botoșani*, I. Prăjinaru ne oferă importante observații și de ordin istoric în legătură cu acest oraș moldovean. Concluziile sale cu privire la apariția și dezvoltarea acestui oraș sînt următoarele: „Botoșaniul a apărut la jumătatea secolului al XIV-lea, înainte de întemeierea Moldovei, fiind rezultatul interacțiunii unui complex de factori economici, social-istorici și naturali”.

După ampla prezentare a cuprinsului publicației „Hierarus”, sîntem convinși că cititorii vor acorda multă atenție acestui volum și o binemeritată apreciere celor ce s-au ocupat de apariția sa.

Irina Casan-Franga

I. T. NICULIȚĂ, *Gety IV—III v.v. do n.e.v. dnestrovsko-karpatskih zemliah*, Chișinău, 1977, 167 p. 12, fig. 1, hartă.

Lucrarea constituie o nouă sinteză asupra culturii getice din aria ei estică de răsplindire, realizată la nivelul cunoștințelor actuale și cu posibilitățile bibliografice de care a dispus. Ea dovedește o bună cunoaștere a culturii getice obținute nu numai pe celea studiului bibliografiei, dar și pe calea săpăturilor arheologice în diferite monumente getice cum ar fi necropola și așezările de la Hansca, asupra cărora a și publicat un raport preliminar. Se analizează cultura getică, cuprinsă între Carpații estici, Tyras și nordul Munților Balcani, utilizînd în mare măsură bibliografia arheologică românească și bulgară. Cartea care ne reține atenția se referă în special la secolele IV—III î.e.n. pentru că secolul al V-lea î.e.n. este slab cunoscut în zona prutonistroviană, ca de altfel și în alte zone ale culturii geto-dacice din lipsa unor cercetări mai ample. Poate că lucrarea ar fi trebuit începută cu secolul al VI-lea î.e.n., pentru că de geți în aria analizată putem vorbi din secolul al VI-lea î.e.n., conform datelor furnizate de către Herodot. Granița estică a culturii getice o constituie riul Tyras, după cercetările făcute de A. I. Meliucova, L. L. Polevoi și I. D. Zlatcovscaia. Sugestive în această privință sînt datele publicate de A. I. Meliucova asupra limanului Nistrului, unde pe baza a mai mult de 50 de puncte arheologice se vede că malul drept era locuit de geți, iar malul stîng de către scii.

Autorul arată că dincolo de Carpați este cultura dacică care este înrudită cu cea getică. Trebuie observat în această privință că dincolo de Carpați în secolele IV—III î.e.n. există cultura geto-dacică care nu conține deosebiri

marcante față de cultura getică din alte zone, ea fiind unitară pe întreaga arie. În zona intracarpatică în secolul al V-lea î.e.n., probabil în a doua sa jumătate, apare aspectul cultural getic Canlia care acoperă spațiul est-carpatic pînă la Tyras și Balcani.

Capitolul I este consacrat izvoarelor istorice grecești care se referă la geți. Este o analiză atentă și completă, neomițîndu-se nici un izvor care furnizează date asupra geților. Autorul critică teza lui I. H. Crișan conform căreia mormintele de Inhumatie sînt scitice care au adoptat ceramica getică, arătînd că în mediul getic sînt multe morminte de inhumatie. Trebuie remarcat faptul că această opinie este cit se poate de justă, avînd în vedere multitudinea mormintelor de Inhumatie din spațiul traco-getic din secolele XII—IV î.e.n. Se citează părerea emisă de A. I. Meliucova, după care nici în secolul VII—VI și nici în secolele IV—III î.e.n. nu se poate vorbi nicăieri despre o serioasă expansiune scitică la vest de Nistru. Se analizează cronologia culturii getice, făcută în diferite lucrări, fără a se ajunge la o periodizare nouă.

Este menționată și ceramica grecească cu firnis din mediul getic, socotindu-se că cantharoi de la Satu Nou, Murighiol, Nuntași și Telița datează de la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al III-lea î.e.n. În această privință trebuie văzută lucrarea lui P. Alexandrescu publicată în *Thracodacica*, 1, 1976. Cantharoi de la Satu Nou și Murighiol datează din al doilea sfert al secolului al IV-lea î.e.n., iar tumulul de la Telița datează din perioada 300—275 î.e.n.